

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱՆՈՒՆՈՒԹՅԱՆ
ԴՐԱՆԿՈՐՈՒՄՆԵՐԸ ՀԱՅԵՐԵՆԻ ԲԱՐԲԱՌՆԵՐԻ
ԵԴԱՆԱԿԱԺԱՍՄԱՆԱԿԱՅԻՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ

Համանունությունը բացահայտում է լեզվական միավորների ձևախմբատալին փոխհարաբերությունները և արտահայտվում է լեզվի բոլոր մակարդակներում: Ա. Աբրահամյանը, անդրադառնալով ժամանակակից հայերենի ձևաբանական մակարդակում գործառող համանունության դրսևորումներին, ընդունում է երկու տիպի համանունություն՝ ներհարացուցային և միջհարացուցային:¹ Հայերենի բարբառների եղանակաժամանակային համակարգում առկա են համանունության վերոնշյալ երկու տիպերը: Միջհարացուցային համանունությունը արտահայտվում է դիմավոր բայածների, դերբայի և դիմավոր բայածի, դերբայական ձևերի միջև՝ դիմաթվանիշների և վերջամասնիկների համանունությամբ պայմանավորված:

Դիմավոր բայածներում առկա համանունությունը դրսևորվում է ըղծական ապառնիի և անցյալի ապառնիի, ըղծական ապառնիի և հրամայական եղանակի բայածների միջև:² Ըղծական ապառնիի և անցյալի ապառնիի միջև առկա համանունությունը ունի արտահայտման տարբեր ձևեր, որոնց համապատասխան էլ առանձնացվում են բարբառային տարածքներ: Առաջինում համանունությունը առկա է ըղծական ապառնիի եզակի 3-րդ (*կրթեմ, կրթես, կըրիի*) և ըղծական անցյալի եզակի 1-ին դեմքերի միջև (*խօսի, խօսիր, խօսելի*) (ՀԲԱՆ, Նիկոմեդիա, Արմաշ, 304):³ Այս հատկանիշով միավորվում և բարբառային տարածք են կազմում արևմտյան խմբակցության Մարաշ-Ձեթյունի (Մարաշ), Բեսաբ-Սվեդիայի (Խտրբեկ) բարբառները, Պոլսի (Նիկոմեդիա, Ադափազար, Պարտիզակ) միջբարբառը, Վանի (Սխկյա, Սխկներ, Հուռթուկ) բարբառը, Էրզրումի (Զդի Հարդիֆ, Զոչկ), Կարսի (Փալդրվան) խոսվածքները, արևե-

¹ Աբրահամյան Ա. Ա., Հայերենի քերականական համանունության շուրջը, ՊԲՀ, Եր., 1974:

² Ըղծական ապառնի և անցյալի ապառնի ժամանակածների միջև առկա համանունությունը դրսևորվում է նաև այն բոլոր ժամանակածների դեպքում, որոնք կազմվում են ըղծականից (սահմանական ներկա և անցյալ անկատար՝ արևմտյան խմբակցության բարբառներ), ենթադրական, հարկադրական ապառնի և անցյալի ապառնի), սակայն հոդվածում կրկնությունից խուսափելու համար նշվում է միայն ըղծական եղանակի ժամանակածների համանունությունը:

³ Հոդվածում օգտագործված են Հայերենի բարբառագիտական ատլասի ծրագրով հավաքված նյութերը, որոնք պահվում են ՀՀ ԳԱԱ Հր. Աճառյանի անվան լեզվի ինստի-

լահայ խմբակցության Արարատյան, Ղարաբաղի, Նոր Զուղայի, Շամախիի (Մաղղասա), Ազուլխի բարբառները, պարսկահայ (Փերիա (Չիգյան), Ղարադաղի (Թագաբենդ, Սարղու), Շամբորի (Բարսում, Օրջոնիկիձե), Իջևանի (Շաղկավան, Աչաբուր), Շամշադինի (Բերդ, Նավուր), Իգդիրի (Չախվերես), Նոյեմբերյանի (Կոթի) խոսվածքները:⁴ Եղեսիայի բարբառը կազմում է հաջորդ տարածքը, որտեղ ձևային նույնությամբ են հատկանշվում *ի* լծորդության բայերի ըղծական ապառնիի եզակի 3-րդ (*հավնիմ, հավնիս, հավնի*) և անցյալի եզակի 1-ին (*հավնի, հավնիր, հավներ*), ինչպես նաև ապառնի (*հավնիք, հավներ, հավնին*) և անցյալ (*հավնիք, հավնիր, հավնին*) ժամանակաձևերի հոգնակի 1-ին և 3-րդ դեմքերը:⁵

Բարբառային մյուս տարածքը (Մշո բարբառի Մուշ, Ալաշկերտ (Ուչքիլիսա) խոսվածքներ) բնորոշվում է ըղծական ապառնիի (*զը գըրիմ, զը գըրիս, զը գըրա, զըգըրիք, զըգըրիք, զըգըրին*) և անցյալի (*կըխոսի, կըխոսիր, կըխոսեր, կըխոսինք, կըխոսիր, կըխոսին*) հոգնակի բոլոր դեմքերի համանունությամբ (ՀԲԱՆ, Ալաշկերտ, Ուչքիլիսա, 332): Բուրդուրի բարբառում օժանդակ բայի ներկա ժամանակը դրսևորման 3 ձև ունի՝ *է, ք, ի* ծայնավորներով և դիմանիշներով գուգորդված:⁶ *Ի* ծայնավորով օժանդակ բայի ներկայի հոգնակի թվի բոլոր դեմքերը (*ին, իս, ի, ինք, իք, ին, ին*) համանուն են պարզ անցյալ անկատարի հոգնակի թվի դեմքերին (*ի, իր, էր, ինք, իք, ին*):⁷ Սասունի բարբառում համանունություն է առկա ըղծական ապառնիի հոգնակի 2-րդ, անցյալի եզակի 1-ին, հոգնակի 1-ին և 2-րդ դեմքերի միջև,⁸ այսպես՝ *կըրմ, կըրս, կրե, կըրք, կրե, կըրն* (ապառնի) և *կրե, կրիր, կրիր, կրե, կրե, կրե* (անցյալի ապառնի):⁹

տուտում և ներկայացվում են հետևյալ հապավմամբ՝ ՀԲԱՆ (Չայերենի բարբառագիտական առլախի նյութեր):

⁴ Եղանակաժամանակային ձևերի տարածական բնութագիրը տալիս օգտվել ենք Գ. Զահուկյանի բազմահատկանիշ վիճակագրական քննության արդյունքում առաջացած բարբառային միավորների դասակարգումից, և դրանց տարածքային նկարագիրը ներկայացվում է՝ ըստ բազմահատկանիշ դասակարգման (տես Գ. Զահուկյան, 1972, էջ 132-136):

⁵ Սճառյան Հ., Լիակատար քերականություն հայոց [եզկի, հ., 4, մաս Բ, Երևան, 1961:

⁶ Ըստ Ն. Սկրտչյանի՝ օժանդակ բայի երեք տարբերակների ակայությունը պայմանավորված է նրանց նախադաս և հետադաս կիրառմամբ. «...այսինքն՝ նախորդող կամ հաջորդող բառերի արմատական ծայնավորների ծանր կամ թեթև լինելու փաստով» (Ն. Սկրտչյան, 1971, էջ 118):

⁷ Սկրտչյան Ն., Բուրդուրի բարբառը, Երևան, 1971:

⁸ Չիշյալ փաստը նշելով՝ Վ. Պետոյանը հավելում է. «Այս ժամանակներում առաջին դեմքերի եզակի և հոգնակի ձևերն իրար հետ չփոխվելու համար համապատասխան անձնական դերանունները բայի խոնարհման ժամանակ գրում ենք...» (Վ. Պետոյան, 1954, էջ 57):

⁹ Պետոյան Վ., Սասունի բարբառը, Երևան, 1954:

Ձևային նույնարժեքությամբ են հատկանշվում նաև ըղծական և հրամայական եղանակների ժամանակաձևերի կադապարային կառույցները: Նկատի ունենալով այդ դրսևորումները՝ սահմանագծվում են հետևյալ տարածքները: Կիլիկիայի միջբարբառախմբի Մարաշ-Ձեթունի (Մարաշ), Փոքր Ասիայի բարբառախմբի Կարինի, Մալաթիայի, Խարբերդ-Երզնկայի բարբառներում, Շապին-Կարահիսարի, Պոլսի (Պոլիս) միջբարբառներում, Համշենի միջբարբառախմբի Համշենի, Մուշ-Տիգրանակերտի բարբառախմբի Բուն Սասունի, արևելյան խմբակցության Խոյ-Մարաղայի (Խոյ-Մարաղայի), Արարատյան (Արարատյան), Ագուլիս-Մեղրիի բարբառախմբերում համանունությունը բնորոշ է ըղծական ապառնիի եզակի 3-րդ դեմքի (*ըսիմ, ըսիս, ըսի*) և եզակի հրամայականի բայաձևերին (*զըրէ՛, բըռնէ՛, գաքէ՛*) (ՀԲԱՆ, Մարաշ, 337):

Ձեթունի բարբառում ձևով նույնանում են ոչ միայն ըղծական ապառնիի եզակի 3-րդ դեմքի (*ուղիմ, ուղիս, ուղէ...*) և ե խոնարհման պարզ բայերի հրամայականի ձևերը (*աքրէ՛, խուսէ՛, գաքէ՛*), այլև ըղծական անցյալի եզակի 3-րդ դեմքի (*խուսի, խուսի, խուսէ*) և ածանցավոր բայերի եզակի հրամայականի կազմությունները (*հաքէ՛, անցէ՛, կըղէ՛, տիմացէ՛*) (ՀԲԱՆ, Ձեթուն, 110): Բարբառային մյուս տարածքում (Մոկս) վերոնշյալին զուգարվում է եզակի թվի 1-ին և 2-րդ դեմքերի համանունությունը, այսինքն՝ համանուն կազմությունները ընդգրկում են ըղծական անցյալի եզակի թվի (*ընծեր, ընծեր, ընծեր*) և հրամայականի ձևերը (*ընծէ՛*):

Համանունության հաջորդ դրսևորումները ըղծական և հրամայական եղանակների հոգնակի թվի կազմություններին են վերաբերում: Այսպես՝ արևմտյան խմբակցության Փոքր Ասիայի բարբառախմբի Շապին-Կարահիսարի, Պոլսի (Պոլիս) միջբարբառներում, Կարինի, Խարբերդ-Երզնկայի (Երզնկա), Մուշ-Տիգրանակերտի բարբառախմբի Տիգրանակերտի, Համշենի միջբարբառախմբի Եղեսիայի, արևելյան խմբակցության Արարատյան, Խոյ-Մարաղայի բարբառներում առկա է ըղծական ապառնիի հոգնակի 2-րդ դեմքի (*խըմեն, խըմես, խըմէ, խըմինք, խըմեք, խըմին*) և հոգնակի հրամայականի (*խածէք*) բայաձևերի ձևային նույնարժեքությունը:¹⁰ Պոլսի բարբառում վերոնշյալ երևույթը առկա է միայն *ի* և *է* լծորդության ածանցավոր բայերի դեպքում՝ *հաքնիլ-հաքեք, բաքնել-բաքեք*:

Համանունության հաջորդ դրսևորումը առկա է դիմավոր բայաձևերի և դերբայների միջև: Նկատի ունենալով դրանց տարբեր արտահայտությունները՝ առանձնացվել են բարբառային հետևյալ տարածքները: Անտիոքի (Բեյլանի), Մուշ-Տիգրանակերտի (Բուն Սասունի (Մառնիկ) բարբառախմբերում, հարավա-

¹⁰ Կոստանդյան Դ., Երզնկայի բարբառը, Երևան, 1979:

յին միջբարբառախմբի վանի բարբառի Սոկսի խոսվածքում համանունություն է առկա ըղծական ապառնիի եզ. 3-րդ դեմքի (*խումիմ, խումիս, խումէ*) և ժխտական դերբայի միջև (չըքօմ) *խումէ*¹¹ Հաջորդ տարածքում՝ Կիլիկիայի միջբարբառախմբի Հաջընի, Մարաշ-Ձեթունի (Ձեթուն) բարբառներում, ժխտական դերբայը (չիմ) *ասի*) համանունության շարք է կազմում ըղծական անցյալի ապառնիի 1-ին դեմքի բայածների հետ (*խուսի* (խոսեի), *խուսի,* *խուսէ*) (ՀԲԱՆ, Ձեթուն, 110):

Արևմտյան խմբակցության Շապին-Կարահիսարի, Պոլսի միջբարբառներում, Արաբկիրի, Խարբերդ-Երզնկայի, Եդեսիայի, Սեբաստիայի, Մալաթիայի, Կարինի, Մուշի բարբառներում, որոնք կազմում են բարբառային երրորդ տարածքը, համանունությունը դրսևորվում է ըղծական անցյալի եզ. 3-րդ դեմքի (*սիրեյի, սիրեյիր, սիրեո*), ժխտական և վաղակատար դերբայների միջև (չեմ) *սիրեո, դէսեո* (եմ):¹² Պոլսի բարբառում համանուն կազմությունները տարբերակելու համար որպես միջոց ընտրվել է օժանդակ բայի դիրքի փոփոխությունը. եթե տվյալ բայածը ներկայի և անցյալ անկատարի իմաստով է գործածվում, օժանդակ բայը նախադաս է (*չեմ կըրեո*), իսկ վաղակատար ժամանակածների դեպքում այն հետադաս կիրառություն ունի (*կըրեո չեմ*): Արևմտյան խմբակցության Հաջընի և Կարնո բարբառներում համանունությունը դրսևորվում է ըղծական անցյալի ապառնիի 3-րդ դեմքի բայածների (*զիխօսի, զըխօսի, զըխօսեո*) և վաղակատար դերբայի միջև (*կըյե (եմ)* (ՀԲԱՆ, Հաջըն, 97): Ըղծական անցյալի ապառնիի եզակի 2-րդ դեմքի բայածների (*կըրիմ, կըրիր, կըրեո*) և վաղակատարի (*կըրիր (եմ)* միջև առկա համանունությամբ հատկանշվում են արևմտյան խմբակցության հարավկենտրոնական (Տիգրանակերտ), հարավարևմտյան (Քեսաբ-Սվեդիա) բարբառախմբերը, հարավարևմտյան (Մարաշ-Ձեթուն) միջբարբառախմբերը, արևելյան խմբակցության Խոյի (Սեյաավար) բարբառը: Ըղծական անցյալի ապառնիի եզակի 3-րդ դեմքի բայածների (*պանեո եմ* (գործեի), *պանեո ես, պանեո*) և ժխտական դերբայի (չի) *պանեո* եմ, (չի) *պանեո* ես) համանունություն է առկա Քեսաբի բարբառում:¹³

Համանունություն է դրսևորվում նաև *ե* և *ի* խոնարհման բայերի անորոշ (*ասեւ, դընիւ*) և վաղակատար (*ասեւ, դընիւ*) դերբայների միջև: Այս հատկանիշով բնութագրվում են հարավարևմտյան միջբարբառախմբի Մարաշ-Ձեթունի (Մարաշ), հյուսիսարևելյան բարբառախմբի Արարատյան (Լոռի) բարբառները (տես ՀԲԱՆ, Թումանյան, Թեղուտ, 136, Մարաշ, 337):

¹¹ Զյուլիեյան Հ., Բեյլանի բարբառը (թեկնածուական ատենախոսություն), Երևան, 2008:

¹² Աճառյան Հ., Քննություն պոլսահայ բարբառի, Երևան, 1941:

¹³ Ղարիբյան Ա., Հայ բարբառագիտություն, Երևան, 1953:

Ներհարացուցային համանունությունը դրսևորվում է ըղծական անցյալի ապագոնիի ժամանակաձևերում՝ հինհայերենյան անցյալ անկատարի դիմաթվանիշ վերջավորությունների նույնարժեքությամբ պայմանավորված: Վերջիններս համանուն զույգեր են կազմում եզակի և հոգնակի թվի տարբեր դեմքերում: Ըստ դիմաթվանիշ վերջավորությունների համանուն զույգերի առկայության՝ առանձնացվում են հետևյալ տարածքները: Սռաջինը բնորոշվում է նրանով, որ դիմաթվանիշ վերջավորություններից յուրաքանչյուրն ունի իր հատուկ ձևը, այսպես՝ *մընայի, մընայիր, մընար, մընայինք, մընայիք, մընային* (ՀԲԱՆ, Պարտիզակ, 284): Այն ընդգրկում է համեմատաբար մեծ տարածք՝ իր մեջ ներառելով արևմտյան խմբակցության Անտիոքի, Կիլիկիայի, Փոքր Ասիայի, Առտեալի բարբառախմբերն ու միջբարբառախմբերը:

Հարավային միջբարբառախմբի վանի բարբառի (Մոկս, Ոզմ, Վան (Ոստան, Քարաղաշտ) խոսվածքները կազմում են երկրորդ տարածքը: Այստեղ նույնանուն են եզակի 2-րդ և 3-րդ դեմքերի ցուցիչները, երկու դեմքերի համար էլ գործածվում է *էր* վերջավորությունը, այսպես՝ *մընէ, մընէր, մընէր, մընէնք, մընէք, մընէն* (ՀԲԱՆ, Մոկս, 287): Բերկրիի խոսվածքում վերոբերյալ դիմաթվանիշ թեբույթները տարբեր են մասամբ: Դրանք տարբերակված են միայն լծորդ ձայնավորով, օրինակ՝ *զուրցիմ, զուրցիր, զուրցէր, զուրցինք, զուրցիք, զուրցին* (ՀԲԱՆ, Վան, Բերկրի, 243):

Երրորդ տարածքը (Սպարկերտ, Ալաշկերտ, Գավաշ, Շատախ) բնորոշվում է դիմաթվանիշ թեբույթների համանունության եռանդամ շարքով: Այն ընդգրկում է եզակի թվի երեք դեմքերը՝ դրանցում գործառնելով *էր* մասնիկը, այսպես՝ *խօւտր, խօւտր, խօւտր, խօւտնք, խօւտք, խօւտն* (ՀԲԱՆ, Սպարկերտ, 158):

Բուն Սասունի բարբառը, Բիթլիսի, Խութի, Խնուսի, Մուշի (Լիզ), Ալաշկերտի, Շատախի (Կվերս, Գյարմալ) խոսվածքները կազմում են հաջորդ տարածքը: Այս բարբառային գոտում համանուն զույգեր են եզակի թվի 2-րդ և 3-րդ դեմքերի *էր*, ինչպես նաև եզակի և հոգնակի 1-ին դեմքերի *էնք* դիմաթվանիշ ցուցիչները: Ընդ որում եզակի 2-րդ և 3-րդ դեմքի *էր* մասնիկները համանուն են թվի կարգում, իսկ եզակի և հոգնակի 1-ին դեմքերի վերջավորությունները՝ դեմքի կարգում, այսպես՝ *խօւտնք, խօւտր, խօւտր, խօւտնք, խօւտք, խօւտն* (ՀԲԱՆ, Խնուս, Գոպալ, 45):

Հաջորդ տարածքը, որին հատուկ է եզակի թվի 2-րդ և 3-րդ դեմքերի դիմաթվանիշների երկանդամ, ինչպես նաև եզակի թվի 1-ին և հոգնակի թվի 1-ին ու 2-րդ դեմքերի համանունության եռանդամ շարք, ընդգրկում է հիմնականում Սասունի (Գելիգուզան) և Մուշի (Սնձնուտ), Շատախի (Տղացալար) մի շարք բնակավայրեր, այսպես՝ *խօւտկ, խօւտր, խօւտր, խօւտկ, խօւտկ, խօւտն* (ՀԲԱՆ, Սասուն, Գելիգուզան, 62): Սասունի մի շարք բնակավայրերի (Հազգո,

Հոսներ, Քուփ, Արփի) խոսվածքներում եզակի 2-րդ և 3-րդ դեմքերի համանունությամբ զուգահեռ առկա է հոգնակի 1-ին ու 2-րդ դեմքերի նույնությունը, այսպես՝ *խօսւմ, խօսւոք, խօսւոք, խօսւկ, խօսւկ, խօսւն* (ՀԲԱՆ, Սասուն, 201): Միայն հոգնակի թվի 1-ին և 2-րդ դեմքերի վերջավորությունները համանունության շարք են կազմում Համշենի Սամսոն գավառի խոսվածքներում, այսպես՝ *գինայի, գինայո, գինար, գինայկը, գինայկը, գինայնը* (ՀԲԱՆ, Համշեն, Օրմոնթոյ, 410): Տիգրանակերտի բարբառը հատկանշվում է եզակի և հոգնակի 1-ին դեմքերի համանունությամբ, այսպես՝ *մընէնք, մընիր, մընըր, մընէնք, մընիք, մընէն*:¹⁴

Դիմային վերջավորությունների ներհարացուցային համանունությունը գլխավորապես բնորոշ է անցյալի դիմաթվային ցուցիչներին, սակայն Ազուլիսի (Ազուլիս, Փառակա, Բիստ, Փարադաշտ, Շուռութ), Մեղրու բարբառների (Կարճևան) խոսվածքներում այն հատուկ է օժանդակ բայի ներկա ժամանակաձևերին: Համանունություն է նկատվում հոգնակի 1-ին և 2-րդ դեմքերում՝ *խօսւըմ ըմ, խօսւըմ ըս, խօսւըմ ա, խօսւըմ ըք, խօսւըմ ըք, խօսւըմ ըն* (ՀԲԱՆ, Նախիջևան, Փառակա, 13):

Ի մի բերելով ներհարացուցային համանունության դրսևորման ձևերը՝ կարելի է ենթադրել, որ նախապես տեղի է ունեցել եզակի 2-րդ և 3-րդ դեմքերի նույնացում, որոնք զրաբարում տարբերվում էին միայն / ի հնչյունի առկայությամբ, այսպես՝ *էիր* (եզակի 2-րդ դեմք)-*էր* (եզակի 3-րդ դեմք): Հնարավոր է՝ / ի հնչյունի անկմամբ դրանք ստացել են ձևային միևնույն արտահայտությունը, որն այնուհետև համաբանությամբ ընդգրկել է նաև 1-ին դեմքը՝ առաջացնելով եզակի թվի դիմային վերջավորությունների եռանդամ շարք: Բացի այդ, բարբառներում առկա է եզակի 2-րդ և 3-րդ դեմքերի դիմանիշների նույնություն, սակայն չի արձանագրվել եզակի 1-ին և 3-րդ դեմքերի թեբույթների համանունություն: Համանման ճանապարհով, ըստ երևույթին, սկզբնապես կատարվել է նաև հոգնակի թվի 1-ին և 2-րդ դեմքերի նույնացում, որոնց տարարժեքությունը զրաբարում պայմանավորված էր *ա* և *ի* հնչյուններով, այսպես՝ *աք* (հոգն. թվի 1-ին դեմք), *իք* (հոգն. թվի 2-րդ դեմք): Հիշյալ նմանությունն էլ հոգնակի 1-ին դեմքի *ճ* հնչյունի հավելման պատճառ է դարձել:¹⁵ Նկատի ունենալով բարբառներում հոգնակի 1-ին դեմքի *եաք* դիմաթվանիշի դիմաց *եանք* ձևի առկայությունը՝ Հ. Աճառյանը առաջ է քաշում *ճ* հնչյունի հավելման երկրորդ վարկածը. «...ոչ թե նախ ծայնավորների միակերպությունն է կատարված. որի պատճառով էլ ավելացել է հետո ն ռնգայինը, այլ նախ ավելացել է ո ռնգայինը՝

¹⁴ Հանեյան Ա., Տիգրանակերտի բարբառը, Երևան, 1978:

¹⁵ Աճառյան Հ., Լիակատար քերականություն հայոց լեզվի, հ., 4, մաս Բ, Երևան, 1961:

մամնողությամբ ներկայի և կատարյալի հոգնակի Ա դեմքի, ուր միշտ ն կա, որից հետո հեշտությամբ գործադրվել է ձայնավորների միակերպության օրենքը, բայց ոչ դեռ բոլոր բարբառների մեջ»:¹⁶ Հնարավոր է, որ նշված երկու փոփոխություններն էլ կատարվել են, միայն թե բարբառային միավորների մի մասն ընթացել է հոգնակի 1-ին և 2-րդ դեմքերի զարգացման առաջին, իսկ մյուսը՝ երկրորդ ճանապարհով: Նկատենք, սակայն, որ հոգնակի 1-ին և 2-րդ դեմքերի, ինչպես նաև եզակի 1-ին դեմքի համանունության բազում փաստերն առանց ռնգային և հնչյունի ավելի հավանական են դարձնում առաջին վարկածը: Ենթադրելի է, որ ավելի ուշ դիմային վերջավորությունների զարգացման գործընթացը հաջորդաբար ընդգրկել է նաև եզակի և հոգնակի թվի 1-ին դեմքերը: Հավանաբար հիշյալ երևույթը նախորդել է Ճ ռնգայինի հավելմանը, քանի որ մի շարք վայրերում արձանագրված է հոգնակի և եզակի 1-ին դեմքերի համանունությունն առանց Ճ դիմանիշի: Նման դեպքերում նկատելի է եռանդամ համանունություն, եզակի և հոգնակի 1-ին, ինչպես նաև հոգնակի 2-րդ դեմքերում գործածվում է նույն -էք վերջավորությունը: Կարելի է ենթադրել, որ հիշյալ եռանդամ համանունությունն էլ Ճ ռնգայինի հավելման պատճառ է դարձել:

Այսպիսով, տարածքային տարբերակների եղանակաժամանակային համակարգում միջհարացուցային համանունությունը արտահայտվում է դիմավոր բայածների, դերբայի և դիմավոր բայածնի, ինչպես նաև դերբայական ձևերի միջև՝ դիմաթվանիշների և վերջամասնիկների համանունությամբ պայմանավորված, իսկ ներհարացուցային համանունությունը դրսևորվում է ըղծական անցյալի ապառնիի ժամանակածներում՝ դիմաթվանիշ վերջավորությունների նույնարժեքությամբ պայմանավորված:

The Expression of Grammatical Homonymy in the Mood-Tense System of Armenian Dialects

In the tense-aspect system of Armenian dialects there are intra- and interparadigmatic types of grammatical homonymy with their various manifestations. Interparadigmatic homonymy is expressed in the forms of finite verbs, verbals and finite verbs, and infinite verbs conditioned by the homonymy of person-number forms and (word)-final units. Intraparadigmatic homonymy is expressed in the tense forms of future-in-the-past of the subjunctive mood conditioned by the equivalence of the person-number forms of Old Armenian past imperfective.

¹⁶ Նույն տեղում: